

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Religion och Livsfrågor*.

Citation for the original published paper (version of record):

Berglund, J. (2014)

Vad är religion i svenska religionskunskapsböcker?

Religion och Livsfrågor, (3): 6-8

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-25815>

Läroboksforskning är en spännande genre. Bland svenska forskare som har studerat religionskunskapsböcker märks till exempel Kjell Härenstam och Jonas Otterbeck som båda har studerat hur islam tenderar att framställas i svenska läroböcker.

De har båda visat att urvalet ofta har varit tendensiöst och att många gånger är det snarast islamism, dvs en politisk tolkning av islam, som får utrymme medan andra islamtolkningar syns mycket lite eller inte alls (Härenstam 1993; Otterbeck 2005).

Härenstam har också studerat hur tibetansk buddhism framställs i svenska religionskunskapsböcker (Härenstam 2000). I boken *Kan du höra vindhjästen?* hävdar han att en religionskunskapsbok ofta säger mer om det land där den är skriven, än om de religioner och livsåskådningar den presenterar. Detta kan vid första anblick tyckas märkligt, men även jag menar efter att ha studerat läroböcker från olika delar av världen att det ligger en hel del i detta påstående. Läroböcker skrivs av författare som liksom alla andra människor är påverkade av den kultur och religionssyn som finns i de land de lever. De skriver för elever som genom sina hem, media, kompisar, församlingar eller andra grupperingar har en förståelse för vad religion är. Det här gör att vi genom att reflektera över skillnader mellan läroböcker kan lära oss om oss själva och den syn på religion som dominerar i Sverige, men som ofta kan vara svår att få syn på.

Som exempel på detta kommer jag nu att kort jämföra svenska respektive indonesiska läroböckers presentationer av islam respektive kristendomen. Det indonesiska exemplet baseras inte på min egen utan den japanska professorn Satoko Fujiwaras forskning (Fujiwara 2015, under publikation). Syftet med denna jämförelse är inte att framhålla att den ena förståelsen av religion är mer ”rätt” än den andra. Istället är mitt syfte att mana till reflektion över begreppet religion samt att visa på att det sätt som olika religioner presenteras i läroböcker svårligen kan beskrivas som neutralt eller objektivt

utan kanske snarare som *marinerat* i en specifik förståelse.

Förenklat sett kan vi se att det i svenska läroböcker, både historiskt och idag, är vanligt att presentera *mannen, boken och tron* oavsett vilken världsreligion som presenteras och att denna struktur, med viss modifikation, även behålls i kapitel om icke-religiösa livsåskådningar. I kapitel om kristendom presenteras Jesus, Bibeln och några centrala kristna trossatser, i kapitel om islam: Mohammad, Koranen och trossatser.

I Indonesiska skolböcker ser det mycket annorlunda ut. Där är det istället *bön, gärningar och renhetsföreskrifter* som ger den övergripande strukturen för läroböcker och därmed pekar på indonesisk förståelse av religion. Religionsundervisningen i Indonesien skiljer sig från den i Sverige i och med att den är konfessionell. Syftet är att fostra eleverna in i en specifik religiös tradition istället för att ge samtliga elever kunskap om olika religioner och livsåskådningar. Religionsundervisning är obligatorisk från lågstadiet till högstadiet, men till skillnad mot Sverige, men i likhet med majoriteten av såväl Europas som världens länder, undervisas elever utifrån den religion som deras familjer tillhör, det vill

säga, muslimska elever går till islamundervisning, kristna till kristendomsundervisning osv. Indonesien har sex godkända religioner, det finns således sex religionsämnen.

Något som är slående för den som är van vid hur islam presenteras i svenska religionskunskapsböcker är att profeten Muhammed som person inte förekommer i någon del av boken. Förbudet mot att avbilda profeten är inte anledningen till detta. Hans livshistoria nämns nämligen inte heller. I svenska läroböcker är det vanligt med berättelser om liv och lära av den som anses vara grundaren av en religion. I svenska kapitel om islam nämns olika händelser som är hämtade från Mohammads liv, i kapitlet om kristendomen lär vi oss om Jesus osv. Istället för att berätta historier om Muhammed består den indonesiska boken av citat från Koranen som eleverna ska lära sig att recitera för att kunna använda i bön samt exempel på vad som räknas som gott uppförande och goda gärningar. Stor vikt läggs vid vad rituellt renhet innebär och vikten av detta vid t ex bön. Islam presenteras således utifrån vad utövarna *gör* och *bör göra* istället för vad de *tror*. Detta står i motsats till den moderna västerländska föreställningen om religion, där religion ofta tenderar att presenteras som vad människor tror på (Asad 1993). De indonesiska böckerna innehåller dock kapitel om tro, men även dessa återspeglar en förståelse för religion som praktik då de tar upp vilka gärningar som tron bör leda till, inte vad det är eleverna bör tro på.

Ännu mer tydligt blir skillnaden av vad som uppfattas som religion när Fujiwara visar hur Kristendomen presenteras i kristendomsböckerna. I böckerna finns inga hänvisningar till Jesus över huvud taget. I stället för bibliska berättelser om hans liv, består läroboken av psalmer och böner, det vill säga det som motsvarar koranverser i den indonesiska islamboken. Ordet Allah används genom hela läroboken eftersom Allah är översättningen av Gud på indonesiska.

Varför är nu detta relevant i ett svenskt sammanhang?

Det vore ju knappast rimligt
att religionskun-
skaps-

böcker som ska användas inom den obligatoriska ickekonfessionella religionskunskapsundervisningen i Sverige börjar beskriva religioner utifrån den indonesiska förståelsen, eller? Detta är dock inte min poäng, utan snarare, att kunskap om hur dessa böcker presenterar religioner kan få oss, som undervisar om religion, att reflektera över vår egen och majoritetssamhällets förförståelse av religion.

Jag har tidigare argumenterat för att det svenska religionskunskapsämnet kan förstås som *marinerat i luthersk protestantism* (Berglund 2013). Med detta menar jag att förförståelsen av religion kommer ur det historiska sammanhang vi befinner oss i, dvs den lutherskt protestantiska, och att detta avspeglar sig med all tydlighet i såväl skolan som religionskunskapsämnet, inte bara förr utan även idag. Detta är inte något konstigt eller märkvärdigt i min mening. Det är inte heller någon marinad som går eller bör tvättas bort, lika lite som smaken av marinaden vi lägger köttet i inför sommargrillningen går eller kan tvättas bort. Dock är det rimligt att vi är medvetna om och reflekterar över vår egen marinad, det vill säga hur historia och samtid påverkar vår förståelse och därmed undervisning om religion.

För mig handlar detta om ärlighet i förhållande till studenter, elever och föräldrar jag möter. Föräldrar och elever som kanske är marinerade på annat sätt än majoritetssamhället och genom detta uppfattar religionskunskapsämnet som långt ifrån så objektivt eller neutralt som ibland hävdas, men också de som representerar majoriteten och som ofta är övertygade om att just deras sätt att se på religion är helt objektivt.

De nya läroplanerna för religionskunskap som kom 2011 innebär ett ökat fokus på variationer inom religioner samt på vardagsaspekter, det som i många sammanhang kallas levd religion. Detta är i min mening mycket bra eftersom det ger möjlighet att komma ifrån de stereotypa bilder religioner som bland annat Härenstam och Otterbeck har visat dominerar vissa läroböcker. Även om de indonesiska läroböckernas upplägg inte alls skulle passa för religionskunskapsämnet i Sverige, så kan de utöver reflektion om vad religion kan vara också lära oss om just levd religion.

JENNY BERGLUND, SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA

REFERENSER

Asad, Talal (1993) *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Berglund, Jenny (2013) "Swedish religion education – Objective but Marinated in Lutheran Protestantism?" i *Temenos*, 49:2, 165–184.

Furjuwara, Satoko (under publikation 2015) "Geertz vs. Asad" in *RE Textbooks: A Comparison between England's and Indonesian Textbooks i RE in the 21st Century* Red. Jenny Berglund, Brian Bocking, Yafa Shanneik.

Härenstam, Kjell (1993) *Skolboks-islam: Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Härenstam, Kjell (2000) *Kan du höra vindhästen? religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

Otterbeck, Jonas (2005) "What is Reasonable to Demand? Islam in Swedish Textbooks", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31:2, 795–812.